

DE HUISDIEREN BIJ DE OUDEN.

VRIJ GEVOLGD NAAR W. HOUGHTON.

DOOR

Dr. D. LUBACH.

(*Vervolg*).

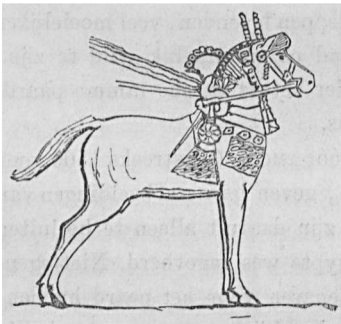
Paarden. — Ten aanzien van het paard leidt de palaeontologie ons terug tot een lang verleden en doet ons kennis maken met trapsewijze veranderingen in den lichaamsbouw, die vooral de pooten en tanden betreffen. Wij vinden fossile overblijfselen, die aantoonen dat het hedendaagsche paard afstamt van een paard-achtig dier, dat oorspronkelijk drie, vier of vijf teenen met de daarbij behoorende metacarpaal- en metatarsaal-beenderen bezat (*Hippotherium*, *Anchitherium*). Deze overblijfselen, welke in Europa en Amerika zijn ontdekt, komen voor in de tertiaire formatiën van de nieuwere Pliocene door de Miocene heen tot de Eocene. De twee aan elken poot aanwezige griffelbeenderen bij het hedendaagsche paard zijn rudimenten van twee vingers of teenen, die bij het paardachtig dier van de latere Pliocene tot vingers ontwikkeld waren; en in de overblijfselen in de opeenvolgende formatiën vindt men wijzigingen in structuur, waaruit blijkt dat de geologische voorouders van ons paard tot vijf teenen toe bezaten. De oudste historische oorkonden zijn in dit opzicht inderdaad zeer modern, vergeleken met die der nieuwste tertiaire formatiën; en zelfs in de zwitserse meer-woningen uit de steenperiode bieden de paardenbeenderen, die daarin gevonden zijn, geen verschil aan met die van het hedendaagsche paard.

Maar wij moeten onze aanmerkingen bepalen tot het historische paard. Stammen onze tamme rassen af van verschillende wilde rassen of van een enkel? Waar was de oorspronkelijke bakermat van het paard? De geschiedenis zou, zoo ver als 't gaat, wijzen op Medië en Armenië. Maar ook hier schijnt het mij het waarschijnlijkst, dat oudtijds verschillende, maar zeer na aan elkander verwante wilde paardenrassen over de gematigde streken van Europa en van Azië verspreid zijn geweest, — eene onderstelling, die ook rekenschap geeft van het zeer karakteristiek verschil tusschen de hedendaagsche paardenrassen. Men vindt heden ten dage in Amerika en Azië groote kudden van in het wild levende paarden. Van die in Amerika (*Cimarrones*, *Mustangs*) weet men evenwel met zekerheid dat zij slechts verwilderde paarden zijn, afkomstig van de tamme paarden, welke de Spanjaarden naar dat werelddeel brachten. Zoo houden ook de Tartaren de in de steppen van Azië rondzwervende Moezins voor verwilderde afstammelingen van tamme paarden. Maar den in diezelfde steppen levenden, veel moeilijker te temmen Tarpan gelooven zij inderdaad oorspronkelijk wild te zijn, en het kan zeer wel zijn, dat van dit dier het aziatische tamme paard, althans van eenige landen, afkomstig is.

De egyptische monumenten die van vóór AMOSIS (omstreeks 1500 voor Chr.) van de 18de dynastie dagteekenen, geven geene afbeeldingen van paarden. Het zou echter niet raadzaam zijn daaruit alleen te besluiten dat het paard voor dien tijd niet in Egypte was ingevoerd. Niettegenstaande de achting, die de oude Egyptenaren voor het paard hadden, en het groote nut dat het bewees, was het bij hen nergens een heilig dier, noch ook het zinnebeeld van eene of andere godheid. Dit pleit er ook voor, dat het paard eerst in betrekkelijk laten tijd in Egypte is ingevoerd. De vereering van dieren toch dagteekent van de hoogste egyptische oudheid, en het verschil van die vereering naar de verschillende gewesten, waarin Egypte verdeeld werd, had zijn grond daarin, dat dit land in de vroegste tijden door verschillende, met elkander zeer na verwante, maar van elkander onafhankelijke stammen werd bewoond, die eerst later tot meer volken en eindelijk tot één volk samensmolten, maar toch ieder zijn eigen dierenvereering, naast en met de algemeene, van elders ingevoerde egyptische godsdienst, bleven behouden. De Israëlieten gebruikten tot den tijd van SALOMO toe het paard niet, ofschoon zij er zeer goed mede bekend waren, daar het door de naburige volken, de Kanaäniten, de Egyptenaren en de Syriërs, veel

werd gebezigd. De eerste vermelding van het paard dateert uit den tijd van DAVID, die HADAD-EZER, koning van Zobah in Syrië, versloeg en voor zich zelve honderd paarden behield. Kort daarna voerde SALOMO een groot aantal daarvan in Judea in. — Bij de Assyriërs was het paard veel in gebruik, en het wordt op hunne gedenkteeken zeer goed en meer dan eenig ander dier afgebeeld. Men gebruikte het op de jacht en in den oorlog. Daar men paarden nooit afgebeeld ziet als trek- of lastdieren, werden zij hoogstwaarschijnlijk niet als zoodanig gebruikt en bezigde men daarvoor ezels en muilezels. Het paard van de Assyrische beeldhouwwerken is een edel dier; de kop en de ooren zijn klein; het oog dikwijls vurig, voor zoover dit in koud marmer kan worden uitgedrukt, en levendig, het geheele lichaam gedrongen, met goed ontwikkelde spieren; de schenkels vrij kort en de schoft goed gevormd,

Fig. 3.

de staart hoog ingeplant. De figuur 3 vertoont een paard, gespannen voor den krijgswagen van een assyrischen koning.

De paarden van het assyrische leger waren een schrik voor de Israëlieten en worden vaak in den bijbel als zoodanig vermeld. De paarden van de assyrische monumenten zijn van een betrekkelijk later dagteekening, en de assyrische naam *susu*, paard, die met den hebreuwschen gelijkklui-

dend is, werpt geen licht op het land, van waar het volk zijne paarden 't eerst verkreeg. De accadische taal geeft ons echter den sleutel. Wij hebben reeds gezien dat de Accadiërs gewoon waren de dieren te noemen naar de namen der landen van waar zij gekomen waren. Nu is de accadische naam voor een paard *Kurra*, het dier van het oosten. Of de oudste Accadiërs in hun hoog gelegen en boschrijk land van Elam ooit het paard bezeten hebben en hoe zij dat hebben benoemd, is onzeker; maar toen zij zuidwaarts verhuisden naar de vlakte van Mesopotamië, noemden zij het paard: het dier van het oosten, dat is te zeggen van Medië en Armenië. EZECHIEL vermeldt het invoeren van paarden uit Armenië in Tyrus: "Die van het huis van Togarma handelden op uwe markten met paarden, ruiters en muilezels" (XXVII, 14). Klassieke schrijvers getuigen mede van de voortreffelijke eigen-

schappen en het groot aantal der paarden van die landstreken, en tot op dezen dag voeden de weiden op de heuvels en in de vlakten van Armenië zeer schoone rassen.

Indien men eene meening mag grondvesten op het grieksche en latijnsche ἵππος (= ἔκκος) en *equus*, welke benamingen beide teruggebracht moeten worden tot het Sanskrit *asna*, van den wortel *as*, "snel zijn", dan brachten de Grieken en de latijnsche stammen waarschijnlijk hunne paarden met zich, toen zij westwaarts verhuisden van hun oorspronkelijk Arisch vaderland in Azië. Hoe dit wezen moge, het paard is reeds zeer vroeg in Europa als getemd dier bekend geweest, en de Grieken en Romeinen kweekten er een groot aantal van en schonken daaraan veel oplettendheid. Zelden gebruikten zij de paarden tot landbouwbezigheden, zooals wij thans doen; zij gebruikten ze tot wedloopen, in den krijg, tot het dragen van lasten, tot trekken, tot huur- en reispaarden. Men besteedde aan de paarden veel zorg, en veulens werden niet gedresseerd voordat hunne beenderen goed ontwikkeld en zij drie jaren oud waren, — een voorbeeld, dat wel wat meer nagevolgd diende te worden, ook bij ons, waar men niet zelden tweejarige paarden op het trekken van wagens ziet africhten. De vereischten van een goed romeinsch paard kunnen wij leeren van VARRO en COLUMELLA. "Het paard moet", zegt COLUMELLA, "een kleinen kop hebben, met zwarte oogen, wijde neusgaten, korte en rechtopstaande ooren, een breeden en niet langen hals, dichte manen, die rechts overhangen, een breede borst met talrijke knobbelige spieren, voorpooten breed en recht, gewelfde zijden, breede ruggraat, ingetrokken buik, de pooten even lang en recht, de knie rond en klein en niet binnenwaarts gebogen, de heupen rond, de hoeven hard, hoog en hol, het kruis rond en van middelmatige grootte; het gansche lichaam moet vol, rijzig, op het aanzien wakker en cylindrisch van vorm zijn" (VI. 29, 1, 2, 3). PALLADIUS — een schrijver van omstreeks 350 na Chr. — geeft een lijst van de kleuren van het paard, die even verschillend schijnen te zijn geweest als zij in onze dagen zijn. De voornaamste waren donkerbruin (*badius*), helderbruin (*aureus*), witachtig (*albineus*), roodbruin (*russeus*), kastanjebruin (*myrteus*), ros (*cervinus*), bleekgeel (*gilbus*), gespikkeld (*scutulatus*), melkweit (*candidissimus*), zwart (*niger*), donkerbruin (*pre-nus*), wit en zwart bont (*mixtus nigro et albino*), wit en bruin bont (*mixtus albino et badio*), lichtgrijs (*spumeus*), gevlekt (*maculosus*), mis-kleurig (*murinus*). Men verkoos paarden van een enkele bepaalde kleur;

echter keurde PALLADIUS tweekleurige paarden niet bepaald af; "zij moesten", zegt hij, "worden vermeden, tenzij een overvloed van goede hoedanigheden het kleurgebrek doet verontschuldigen."

Ezels. — Ezels zijn, evenals de paarden, sedert onheugelijke tijden getemd geworden. Bij de oude Egyptenaren werden zij gebruikt als lastdieren, om molens te bewegen, graan uit te treden en gezaaid graan in den grond te trappen. Het is waarschijnlijk dat zij, even als de hedendaagsche egyptische ezels, klein, wakker en tegen vermoeienis bestaand waren, en, waanneer wij in aanmerking nemen de geringe kosten met welke deze geharde dieren kunnen onderhouden worden, verwonderen wij ons niet dat zij in de landbouwende districten in groot aantal werden gehouden, of dat een enkel persoon er 760 gebruikte in de verschillende gedeelten van zijn landgoed. — De ezels werden geofferd aan TYPHON, "het kwade wezen". Volgens PLUTARCHUS hadden de Coptiten het gebruik om een ezels in een afgrond te storten, en de inwoners van Busiris en Lycopolis trokken hunne verfoeiing van den ezels zoo ver, dat zij nooit trompetten gebruikten, omdat, naar zij het opvatten, het geluid van deze op het balken van een ezels gelijk. Zelfs de kleur van den armen ezels — die in Egypte roodachtiger is dan bij ons, — werd beschouwd als eene aanduiding van het kwade wezen, evenals de ongelukkige mensch die zeer rood van kleur was of bepaald rood haar had, geoordeeld werd aan TYPHON verwant te zijn. — Op de assyrische monumenten is geen afbeelding van den tammen ezels, maar in de assyrische oorkonden wordt hij dikwijls genoemd. — Aan de inwoners van Mesopotamië moet hij reeds in oude tijden bekend zijn geweest, voor zij het paard leerden kennen, want zij noemen het bij uitstek en zonder verder bijvoegsel het "lastdier", zoodat de accadische taal ons hier in den steek laat, waanneer wij willen weten van waar zij den ezels gekregen hebben.

Er zijn vier wilde ezelsorten bekend: de Dsjigetaj (*Equus hemionus*), de Kulan (*E. onager*), beide in Midden-Azië, de Homar-el-hamma (*E. hemippus*), in Syrië en de Homar-el-atmur (*E. taeniopus*) in Abessinien. Men weet dat de tamme ezels een zoogenoemde aalstreep over den rug bezit, die op de schouders door een dwarsche streep gekruist wordt. Alle bekende ezelsorten nu bezitten eene aalstreep; *E. onager* en *hemippus* vaak ook een kruisstreep, en *E. taeniopus*, naar 't schijnt, altijd, maar bovendien nog donkere dwarsbanden aan de pooten. Die drie soorten verschillen zoo weinig van elkander en van den tammen

ezel, zooals die in de oostersche landen voorkomt, dat men wel kan aannemen dat niet een van die, maar alle drie als de oorspronkelijke stammen der tamme ezels kunnen worden beschouwd. Voor de afkomst van deze laatsten van *E. taeniopus* pleit overigens, zegt HOUGHTON, dat men somtijds bij tamme ezels flauwe, maar ook wel zeer duidelijke sporen van dwarsbanden aan de pooten aantreft. De ezel van de Accadiërs en Assyriërs stamden denkelijk van de abessinische af. Terwijl alzoo het paard der Egyptenaren in Afrika uit Azië afstamde, was de ezel der Assyriërs in Azië uit Afrika gekomen. Uit de omstandigheid dat de Accadiërs den ezel eenvoudig het lastdier noemden, en dit dier dus het eerste lastdier schijnt te zijn geweest dat zij leerden kennen, moet worden afgeleid dat de ezel in overoude tijden uit Afrika in Azië gekomen is. Bij de Israëlieten werden de ezels gebruikt om lasten te dragen, te ploegen en om er op te rijden. Of zij ook gebruikt werden om graan uit de halmen te treden, evenals in Egypte, is onzeker. De witte ezels, vermeld in Richteren V, 10: "spreekt, gij die rijdt op witte ezels", — waren groote en schoone dieren, waarop de richters en de grooten des lands gewoon waren te rijden. Nog is Bagdad beroemd om zijn witte ezels, die groot en wakker zijn en een gemakkelijken en gestadigen gang hebben.

De oude Grieken en Romeinen schonken veel aandacht aan den tamen ezel. In Griekenland was Arkadië, in Italië het land rondom Reäte in Sabinium beroemd wegens schoone ezelrassen. Zelfs werden uit het reatische gebied ezels naar Arkadië gebracht. VARRO had uitgestrekte bezittingen te Reate en bezat ezels van een bijzonder uitmuntend ras. "Hij die een goed soort van ezels wenscht te hebben", zegt hij, "moet eerst zorgen een goeden hengst en eene goede merrie van volkomen ontwikkelden leeftijd te kiezen; zij moeten sterk, in elk opzicht fraai, groot en van een goed ras zijn, en uit zulke streken komen waar men de beste ezels vindt, zooals Arkadië en het distrikt van Reate." VARRO beveelt zeer aan om bij gelegenheid de ezels te kruisen met de *onagri* van Phrygië en Lycaonië, die hij "wild" noemt, maar van wie hij tevens zegt, dat zij gemakkelijk getemd worden en, eens getemd, geen wilden aard meer toonen. Hieruit, meent HOUGHTON, is het duidelijk, dat die *onagri* geen oorspronkelijk wilde, maar verwilderde ezels zijn geweest, — een tam ras dat men voor een zekeren tijd in een wilden of half wilden toestand liet weiden. Wanneer het echter waar is, dat men in Abessinië nog thans exemplaren van *E. taeniopus* vangt, af-

richt en met de tamme ezels kruist, dan zie ik niet in dat die *onagri* van VARRO (*E. onager* of *E. hemippus*) noodzakelijk verwilderde tamme ezels moeten geweest zijn.

De prijs, die door de Romeinen soms betaald werd voor een schoonen ezal van uitmuntend ras, was verbazend groot. Maar men kan niet nalaten soms aan eene vergissing in de som te gelooven. VARRO zegt dat in zijn tijd een goede ezal verkocht werd voor zesduizend gulden van onze munt, en dat hij zich herinnert dat een span van vier prachtige ezels 39,600 gulden opbracht.

Dit waren natuurlijk dieren van uitnemend ras, wier voorouders waarschijnlijk ingeschreven waren in stamboeken, evenals onze hedendaagsche ras- en renpaarden, prijsrunderen enz., en, evenals bij ons, werden bij de weelderige Romeinen zulke enorme prijzen alleen besteed door de rijken en aanzienlijken, die niet aarzelden dergelijke schromelijke liefhebberij-prijzen te betalen voor de eer van de beste exemplaren te bezitten. De gewone ezal voor landbouwgebruik was een heel ander dier; het was gehard, krachtig, geschikt tot aanhoudenden arbeid en met weinig tevreden. Grof voedsel, zooals boombladen, harde en doornige struikgewassen, en zeker ook distels, waren voldoende voor dit dier, welks bezigheden bestonden in lasten te dragen, koornmolens te draaien, en te ploegen. De titel van "ezal", aan een dom of hardnekkig man gegeven, was bij de Romeinen evenzeer gebruikelijk als bij ons. De reputatie der ezels als een dom en koppig dier, wordt door sommigen voorondersteld eerst in Griekenland en Italië ontstaan te zijn, en zich van daar over de andere landen van Europa te hebben verbreed. Maar GUBERNATIS heeft gronden opgegeven om te bewijzen dat, alhoewel in Griekenland en te Rome de arme ezal volkomen vervallen is van zijn rang in het dierenrijk, het eerste decreet van zijn val reeds uitgesproken is in Azië (*Zool. Mythol.* I, pag. 364). Wij hebben reeds gezien dat ook bij de oude Egyptenaren de ezal een kwaden naam had.

Muilezels. — In den bijbel wordt geen gewag gemaakt van muilezels voor den tijd van DAVID. Het is waar dat wij in de statenvertaling van Gen. 36, 24, evenals in de engelsche vertaling, lezen: "hij is die *Ana*, die de muilen in de woestijn gevonden heeft, toen hij de ezels van zijn vader ZIBEON weidde." Maar het hebreeuwsche woord (*Jemim*) beteekent allerwaarschijnlijkst "warme bronnen", en zoo heeft het ook de Vulgata. Na de eerste helft van DAVID's regeering werden de muil-

ezels algemeen. De levitische wet verbood het paren van dieren van verschillende soort (Lev. 19, 19); derhalve moeten die muilezels ingevoerd of de Israëlieten minder nauwgezet op dit punt geworden zijn. Daar de paarden het eerst, naar 't schijnt, in Medië en Armenië zijn getemd geworden, en de ezel reeds in overoude tijden bij de accadische bewoners van de mesopotamische vlakte bekend waren, schijnt het dat de muilezel 't eerst in de eerstgenoemde landen ontstaan is. EZECHIEL zegt uitdrukkelijk dat muildieren uit Armenië in Tyrus werden ingevoerd (t. a. p.). De muil van de assyrische monumenten is een fraai gebouwd dier, en daar hij bij dit volk veel in gebruik was om in den oorlog bagage, en op de jacht netten enz. te dragen, werd van die dieren veel werk gemaakt en hun teelt zeer bevorderd. Nu en dan komt de muilezel ook voor op de egyptische monumenten.

Ook de Grieken en Romeinen schonken aan de teelt van muilen veel aandacht; een goed dier uit Arkadië of het distrikt van Reate was 3000 gulden en meer waard. De Romeinen gebruikten de besten voor rijtuigen, gewoonlijk als tweespan; de gemeenere droegen pakzadels of werden gebruikt om te ploegen waar de grond niet al te zwaar was. De schoone rassen werden voor het zomersaizoen van de vlakten van Rosea, bij Reate, in kudden gedreven naar de bergen, genaamd Gurgures, welke de hooge en centrale streken der Apennijnen schijnen geweest te zijn. Wanneer de vader van de muil een ezel was, heette het veulen *mulus*; was de vader een paard, dan heette het jong *hinnus*. De eerste, de *mulus*, ons "muildier", dat veel grooter, schooner en vlugger is dan de *hinnus*, onze "muilezel", die kleiner, plomper, trager en niet zoo sterk is, stond daarom ook veel hooger in achting dan de laatste.
